

EKREM ČAUŠEVIĆ
(Zagreb)

DETERMINATORI U USTROJU TURSKE
ATRIBUTNE SINTAGME
(Kontrastivni osvrt)¹

Ključne riječi: turski jezik, hrvatski/bosanski jezik, jezično kontrastiranje, sintaksa, atributna sintagma.

1.0. UVODNE NAPOMENE

1.1. Turkijski jezici pripadaju skupini aglutinativnih jezika u kojima se gotovo sve gramatičke kategorije izražavaju dodavanjem odgovarajućih sufiksa (tj. sufikslnih morfema) na imensku ili glagolsku osnovu. U spoju riječi (korijena, osnove) i sufiksa, poredak leksičkih i gramatičkih morfema ostvaruje se po principu *konkretno + opće* (ili apstraktno), npr. *demir+ci+lik* "profesija ili djelatnost kovača", od: *demir* "željezo", *-ci* [sufiks za tvorbu nomina agentis] i *-lik* [sufiks za tvorbu imenica apstraktnoga značenja]. (GADŽIEVA-SREBRENNIKOV 1986: 24-25; GADŽIEVA 1973: 60-63). Taj se temeljni princip aglutinacije prenosi i na sintaktičku razinu: u svim vrstama sintagmi podređeni član, onaj koji ima determinirajuću ili konkretizirajuću funkciju (D), stoji ispred upravnoga člana sintagme (N). Sintaktičku poziciju *podređeni + upravni član sintagme* C. S. Mundy naziva "principom prepozicionalne determinacije". Prema tom principu, odnos SUBJEKT + PREDIKAT (Çocuk ağlıyor = Dijete plače.), DOPUNA +

¹ Članak je ulomak iz studije na kojoj autor radi u sklopu projekta *Kontrastivna analiza gramatičkoga ustroja turskog i hrvatskog jezika* (financijer MZOŠ Republike Hrvatske). Svi rezultati ove kontrastivne analize podjednako vrijede i za bosanski jezik.

+ PREDIKAT (Gazete okuyorum = Čitam novine), DODATAK + PREDIKAT (Duvarın dibinde oturuyor = Sjedi podno zida.) odraz je temeljnog sintaktičkog odnosa PODREĐENI + UPRAVNI ČLAN, čiji model najtransparentnije predočava atributna sintagma tipa *uykulu çocuklar = pospana djeca*. U turskome je, kako veli Mundy, u biti nevažno kojoj gramatičkoj razdiobi pripada pojedina riječ, važna je njezina sintaktička funkcija (MUNDY 1955: 35).

- 1.2. Atributna sintagma sastoji se od upravnog (nadređenog, jezgrenog, konstitutivnog) člana koji je imenica, i zavisnog (podređenog) člana koji je njezin determinator. Determinatori su *funkcionalni razred riječi*; njima pripadaju različite vrste riječi – sve pridjevske zamjenice i članovi. Međutim, općeprihvaćene definicije determinatora još uvijek nema. Primjerice, za KLAJNA (1985: 27) su to sve vrste atributno upotrijebljenih riječi (i pridjevi, participi, brojevi...), dok KORDIĆ (1992: 30) drži da je takav pristup nediferenciran jer izjednačuje determinatore i modifikatore. Bez obzira na nedoumice teorijske naravi, mi se u ovome radu priklanjamo Klajnovom shvaćanju determinatora. Zanimljivo je da i turski jezikoslovci determinatorima (belirten) smatraju riječi različitih razdioba ako stoje *ispred* upravnoga člana (belirtilen) i određuju ga, tj. determiniraju i(li) modificiraju.
- 1.3. U hrvatskom jeziku, u stilski neutralnom izričaju, determinatori stoje: (1) *ispred upravnoga člana* (prepozitivni) i (2) *iza upravnoga člana atributne sintagme* (postpozitivni). Determinatore prve skupine čine adjektivni² i neadjektivni atributi apozitivnoga tipa, npr. *rijeka Una*. Adjektivni se atributi s upravnim članom slažu u rodu, broju i padežu, pa se nazivaju i kongruentnim (sročnim, promjenljivim) atributima, npr. *lijepa kuća*, u *lijepoj kući* i sl. Drugoj (postpozitivnoj) skupini determinatora pripadaju padežni oblici imenice (miris *jorgovana*), prijedložne konstrukcije (knjiga *na stolu*), neki prilozi (kuća *lijevo*), zavisne atributne rečenice (dan *koji ću dugo pamtiti*; pomisao *da pati*; mjesto *gdje smo se sreli*; dan *kad si izgubio nadu* itd.). Oni su nekongruentni (nesročni, nepromjenljivi), npr. *kuća lijevo*, u *kući lijevo* i sl. (v. SILIĆ 1984 : 20-21) Prijevodi hrvatskih sintagmi na turski jezik (vid. niže) zorno će predočiti razlike u pozicijama koje zauzimaju kongruentni

² To su kvalitativni i relativni pridjevi, pridjevske zamjenice, participi u službi pridjeva, brojevi i količinski prilozi.

i nekongruentni determinatori (D) u odnosu na upravne članove (N) sintagmi u kontrastiranim jezicima:

(1) hrvatski: D+N	(2) turski: D+N	(3) hrvatski: N+D	(4) turski: D+N
<i>zelena voda</i>	<i>yeşil su</i>	<i>pitanje časti</i>	<i>gurur meselesi</i>
<i>kišna noć</i>	<i>yağmurlu gece</i>	<i>dijete s naoçalama</i>	<i>gözliklü çocuk</i>
<i>koje zemlje?</i>	<i>hangi ülkeler?</i>	<i>žene plavih očiju</i>	<i>mavi gözlü kadınlar</i>
<i>tekuća voda</i>	<i>akar su</i>	<i>pismo tvome ocu</i>	<i>babana mektup</i>
<i>deset dana</i>	<i>on gün</i>	<i>kuća lijevo</i>	<i>soldaki ev</i>

- 1.4. Primjeri pokazuju da su svi turski determinatori nekongruentni, te da se nižu *nalijevo* od upravnoga člana sintagme (1-4). U hrvatskom pak jeziku upravni član atributne sintagme može imati atribute i s lijeve (1), i s desne strane (2), a ta sintaktička razdioba temelji se na morfološkoj strukturi determinirajuće riječi (vid. Gore). *Desnostrano* nizanje atributa uobičajeno je i u hrvatskim sintagmama čiji je upravni član pridjev (npr. brz na jeziku), odnosno glagol (pisati olovkom). Usto, iza upravnoga člana u hrvatskom su jeziku i dometnute zavisne rečenice koje imaju funkciju atributa, dok u turskome i takav (kao i svaki drugi) determinator mora biti ispred upravnoga člana, npr.:

N vijest	D ¹ Hasan'in evlendiği
D ¹ da se Hasan ženi	N haberi
N. dan	D ¹ işe döndüğüm
D ¹ kad sam se vratio na posao	N. gün

- 1.5. Razlike u razmješčaju determinatorā u kontrastiranim jezicima predočit ćemo i sljedećim primjerom:

D ¹ pozlaćen	D ¹ altın kaplama
D ² vodonepropusan	D ² su geçirmez
D ³ muški	D ⁵ takvimli
D ⁴ ručni	D ⁶ saniyeli
N SAT	D ⁷ krokodil deri kayışlı
D ⁵ s kalendarom	D ³ erkek
D ⁶ kazaljkom za sekunde	D ⁴ kol
D ⁷ (i) remenom od krokodilske kože	N SAATİ

U usporedbi s hrvatskom atributnom sintagmom, čiji je model D¹ + D² + D³ + D⁴ + N + D⁵ + D⁶ + D⁷, u turskoj se sintagmi zavisni

članovi nižu na posve drukčiji način: $D^1 + D^2 + D^5 + D^6 + D^7 + D^3 + D^4 + N$. Iz toga se jasno razabire sljedeće 1) da su naši determinatori obilježeni s $D^1 + D^2 + D^3 + D^4$ prepozitivni (kongruentni), a s $D^5 + D^6 + D^7$ postpozitivni (nekongruentni) atributi; 2) da su u turskome jeziku, koji ne poznaje razdiobu na kongruentne i nekongruentne atribute, svi determinatori prepozitivni.

2.0. KONTEKSTUALNO NEUKLJUČEN (NEUTRALAN) RED RIJEČI U ATRIBUTNOJ SINTAGMI

2.1. Budući da smo se ranije već pozabavili osobitostima turske atributivne sintagme (ČAUŠEVIĆ 1994: 6-14), pozornost usmjeravamo na semantičko-gramatičku poziciju njezinih atributa. Pritom polazimo od semantičke datosti da u kontekstualno neobilježenom (neutralnom) poretku determinatora leksemi s većim semskim opsegom (tj. sa “širim” značenjem) prethode leksemima s manjim semskim opsegom (“užim” značenjem). Taj temeljni semantičko-sintaktički princip vrijedi i za turski jezik (iako s manjim modifikacijama), a razlike u distribuciji *adjektivnih* determinatora ilustrirat ćemo Silićevim primjerom atributne sintagme *svaka bratova nova bijela košulja* (SILIĆ 1984: 20). Promotrimo ga iz aspekta turskoga jezika:

D^1 <i>kardeşin</i>	D^2 <i>svaka</i>	Nizanje determinatora u turskom jeziku: atributni genitiv + relativni pridjev + diferencijalni pr. + kvalitativni pr. + N -----
D^2 <i>her</i>	D^1 <i>bratova</i>	
D^3 <i>yeni</i>	D^3 <i>nova</i>	Nizanje determinatora u hrvatskom jeziku: relativni pr. + posesivni pr. + diferencijalni pr. + kvalitativni pr. + N
D^4 <i>beyaz</i>	D^4 <i>bijela</i>	
N <i>gömleği</i>	N <i>košulja</i>	

U danom primjeru najveći semski opseg *ima imenički atribut u genitivu* (*kardeşin*), dok u hrvatskom jeziku njemu prethodi relativni pridjev *svaki*. Ostali determinatori nižu se u istovjetnom linearnom poretku u obama kontrastiranim jezicima.

2.2. Turska sintagma ne mijenja redoslijed svojih atributa ni onda kad se, primjerice, uz imenicu *kardeş* “brat”, iz koje se izvodi imenički atribut u genitivu (*kardeşin*), uvrsti kakav adjektivni atribut (npr. *sevgili kardeş + im*). U hrvatskom, pak, posesivni pridjev *bratov* mora se zamijeniti atributnim genitivom (*brata*) ako je i sam određen nekim kvalitativnim determinatorom (npr. *moj dragi*

brat). Budući da i sâm ima atribut, takav složeni atribut imeničkoga porijekla mora se prebaciti u poziciju *iza upravnoga člana sintagme* (usporedite: *bratov sat / sat moga dragog brata*):

D ¹ <i>sevgili kardeşimin</i>	D ² <i>svaka</i>
D ² <i>her</i>	D ³ <i>nova</i>
D ³ <i>yeni</i>	D ⁴ <i>bijela</i>
D ⁴ <i>beyaz</i>	N koşulja
N gömleği	D ¹ <i>moga dragog brata</i>

- 2.3. U neobilježenoj redu riječi najveći semski opseg imaju turske atributne sintagme s participima i proparticipima, pa stoga zauzimaju prvu lijevu poziciju (D1). U hrvatskome semantički ekvivalenti takvih sintagmi – odnosno rečenice i radni ili trpni glagolski pridjevi s dopunama – stoje iza upravnoga člana sintagme:

D ¹ <i>altmış sene evvel İtalya'da yapılmış</i>	D ² <i>golemi</i>
D ² <i>kocaman</i>	N brod
D ³ <i>dört direkli</i>	D ¹ <i>napravljen u Italiji</i>
	<i>prije 60 godina</i>
D ⁴ <i>yelkenli (ve)</i>	D ³ <i>s četirima jarbolima</i>
D ⁵ <i>tek kazanlı</i>	D ⁴ <i>jedrima</i>
N vapur	D ⁵ <i>(i) jednim kotlom</i>
D ¹ <i>bakımsız odasından</i>	D ² <i>stara</i>
<i>dışarı çıkmayan</i>	
D ² <i>yaşlı</i>	D ³ <i>izborana</i>
D ³ <i>buruşuk</i>	D ⁴ <i>namrgođena</i>
D ⁴ <i>ters suratlı</i>	N gazdarica
N ev sahibesi	D ¹ <i>koja ne izlazi iz svoje</i>
	<i>neuredne sobe</i>

3.0. KONTEKSTUALNO UKLJUČEN RED RIJEČI U ATRIBUTNOJ SINTAGMI

- 3.1. Linearna pozicija determinatora u odnosu na upravni član sintagme u principu se može mijenjati, čime se naglašava značenje koje je tom atributu pridruženo. Za turski, kao i za mnoge druge jezike, vrijedi općenito pravilo da prva, druga, treća itd. pozicija atributa ovisi o stupnju semantičke predikcije. Drugim riječima kazano: *što je atribut bliži upravnome članu sintagme (imenici), to je stupanj semantičke predikcije među njima viši* (SILIĆ 1984 : 20).

Iz toga proizlazi da je u linearnome nizu determinatora *najna-glašeniji* onaj koji stoji *neposredno ispred* upravnoga člana sintagme.

- 3.2. Drugi po stupnju naglašenosti jest *prvi* u nizu više determinatora. To ne proturječi tvrdnji da najveći stupanj semantičke predikcije ima *zadnji* determinator iste atributne sintagme. Naime, prva pozicija u sintagmi (i rečenici) pripada obavijesnome subjektu ili *temi*, pa redundantno (i neobavezno) uvrštavanje prvoga determinatora pridonosi njegovu dodatnom naglašavanju. Isto tako, stupanj naglašenosti determinatora koji stoji neposredno ispred upravnoga člana sintagme (imenice) *najveći* je zato što se njime izriče obavijesni predikat sintagme, tj. *rema*. Takav se ustroj sintagme posve podudara s obavijesnim ustrojem rečenice, u kojoj je prednje polje rečenice rezervirano za temu, a zadnje za remu. (TAYLAN 1984: 37-39) Prema tome, u sintagmi $D^1 + D^2 + D^3 + A^4 + N$ (npr. bu büyük, çirkin, beton apartmanlar = te velike, ružne, be-tonske zgrade) semantički je najistaknutiji determinator *beton*, a na drugom je mjestu po naglašenosti determinator *bu* (anaforička zamjenica kojom se upućuje na izvanjezični denotat, odnosno na već spomenuto i poznato). Isti je slučaj i s hrvatskim jezikom, bar kad su u pitanju ovakvi (“neproblematični”) primjeri. Pozicija ostalih dvaju determinatora (büyük, çirkin) ne odaje stupanj *relativne* važnosti koju im pripisuje govorno lice, mada je logično pretpostaviti da i ona ima očekivani hijerarhijski poredak.
- 3.3. Obratimo sada pozornost na primjer *Ayşe'nin uzun, mavi, ipek başörtüsü = Ajşin dugi, plavi, svileni* rubac, u kojem je istaknuto najprije da je *svilen*, pa onda *Ajšin*. Ovakav red riječi može biti kontekstualno neuključen (dakle neutralan), ali i ne mora ako je govorno lice željelo naglasiti da je rubac: (a) svilen, (b) i Ajşin, a ne da je *plav* i *dug*. Sva druga željena značenja postižu se premještanjem atributa:
- (1) *Ayşe'nin* ipek, mavi, uzun başörtüsü = Ajšin svileni, plavi, dugi rubac
 - (2) *Ayşe'nin* ipek, uzun, mavi başörtüsü = Ajšin svileni, dugi, plavi rubac
 - (3) *Ayşe'nin* uzun, ipek, mavi başörtüsü = Ajšin dugi, svileni, plavi rubac
- 3.4. Razumijevanje ustroja sintagme otkriva nam kako se u turskome “organizira” iskaz da bi se njime postiglo ciljano značenje. Tu

strategiju otkrivaju nam i pisci malih oglasa, u našem slučaju vojnici koji traže djevojke s kojima bi se dopisivali. Rasporedom determinatora ti “pismopisci”, smišljeno ili spontano, ističu ona svoja svojstva koja im se čine najjačim adutima u pridobivanju naklonosti mlade djevojke. Prvi vojnik od više poželjnih (možda standardnih, obvezatnih ili očekivanih) svojstava ističe da je prilično zgodan i visok 180 cm; drugi da voli glazbu i da je crnokos, a treći, ne baš tako visok (tu relevantnu informaciju svjesno stavlja u drugi plan), da ima plave oči i da je 1974. godište. U poretku pobrojanih determinatora *semski opseg više nema nikakva značaja jer se samo izborom pozicije odašilje željena poruka*:

<u>1.80 boyunda</u> 68 kilo ağırlığında siyah gözlü siyah saçlı <u>oldukça yakışıklı</u> bir gencim	<u>siyah saçlı</u> kahverengi gözlü 1.74 boyunda 62 kilo ağırlığında <u>müzik dinlemeyi seven</u> bir gencim	<u>1974 doğumlu</u> 1.68 boyunda 65 kilo ağırlığında siyah saçlı <u>elâ gözlü</u> bir gencim
--	---	---

Prijevod:

- (1) mladić visok 1.80, težak 68 kg, crnokos, crnokos i prilično zgodan...
- (2) crnokos mladić, smeđih očiju, visok 1.74, težak 62 kg, voli glazbu...
- (3) mladić rođen 1974., visok 1.68, težak 65 kg., crne kose i svijetlosmeđih očiju...

3.5. Poziciju u linearnome poretku članova atributne sintagme mogu mijenjati i turski determinatori koji su porijeklom participi i pro-participi (D⁴). Budući da im je semantički ekvivalent odnosna rečenica, takvi determinatori u hrvatskom jeziku ne mogu mijenjati poziciju zato što pripadaju skupini nekongruentnih atributa kojima je mjesto iza upravnoga člana sintagme:

D¹ *yaşlı*

D² *buruşuk*

D³ *ters suratlı*

D⁴ *bakımsız odasından*

dışarı çıkmayan

N ev sahibesi

D¹ *stara*

D² *izborana*

D³ *namrğođena*

N gazdarica

D⁴ *koja ne izlazi iz*

svoje neuredne sobe

3.6. Determinatori se mogu naglasiti i *parcelacijom* ili “osamostaljenjem”. Tim se postupkom sintaktički “udaljuju” od upravnoga

člana sintagme s kojim čine jedinstvenu intonacijsku i značenjsku cjelinu, čime se ostvaruje efektan obavijesni i stilistički učinak.³ U donjim primjerima parcelacija je postignuta intonacijskim osamostaljenjem determinatora, a ne mijenjanjem njihove pozicije. U tekstu se to “osamostaljenje” naznačuje odgovarajućim znakom interpunkcije (u donjim primjerima crticama). Parcelacija je ipak relativno rijedak postupak, a uglavnom se susreće u književnim i novinskim tekstovima:

Venedik Film Festivalinde izlediğim bu – *güzel ve hüznü* – filmi unutamam.

“Neću moći zaboraviti taj – *lijepi i tužni* – film koji sam gledala na Venecijanskom filmskom festivalu.”

Akşam üzeri bir araba – *sarı otlardan yapılmış evleri arı kovanına benzeyen* – bir zenci köyüne girdi. (S. Ali)

“Predvečer je jedan auto ušao u crnačko selo *čije su kuće od požutjele trave nalikovale košnicama.*”

3.7. Mada i turski jezik poznaje restrikcije u linearnome poretku determinatora,⁴ čini se da su one manje negoli u hrvatskome. Primjere, u dolje navedenim turskim primjerima moguće je promjenom linearne pozicije determinatora istaknuti značenje svakoga od njih, dok to u hrvatskom jeziku nije uvijek moguće (primjeri 5, 6, 7):

(1) **beş** çalışkan öğrenci “**pet** marljivih studenata”

(2) çalışkan **beş** öğrenci “marljivih **pet** studenata”

(3) sivil, askerî **tüm** hapishaneler “**sve** bolnice, i civilne i vojne”

(4) **tüm** sivil, askerî hapishaneler “**sve** civilne i vojne bolnice”

(5) **iki** Amerikalı genç yolcu “**dva** mlada putnika Amerikanca”

(6) Amerikalı **iki** genç yolcu “**dva** mlada putnika Amerikanca”

(7) Ankara’lı genç **iki** yolcu “**dva** mlada putnika Amerikanca; *? mlada **dva** putnika Amerikanca”

U našim primjerima (5), (6) i (7) determinator “dva” mora se naglasiti intonacijom (u primjeru 7 moguća je i dvojba *?). U vezi s naglašavanjem intonacijom napominjemo temeljno pravilo tur-

³ Parcelacija je relativno čest postupak na razini rečenice, npr. Danas mi je navratio prijatelj. *Kojega nisam vidio dvadeset godina.*

⁴ Npr. u drugoj genitivnoj vezi.

skoga jezika: konstitutivni član sintagme (ili rečenice) može se naglasiti ili pomicanjem u poziciju reme, ili pak intonacijom, nikada i pomicanjem, i intonacijom (TAYLAN 1984: 118-135). Istovremeno korištenje obiju mogućnosti (primjer 11) nativni govornici smatraju negramatičnim:

- (8) *beş çalışkan öğrenci* (kontekstualno neuključen red riječi): pet marljivih studenata;
- (9) *beş çalışkan öğrenci* (naglašavanje intonacijom): *pet marljivih studenata*
- (10) *çalışkan beş öğrenci* (naglašavanje promjenom pozicije): marljivih *pet studenata*
- (11) **çalışkan beş öğrenci* (naglašavanje i intonacijom i pozicijom determinatora)

4.0. DETERMINATOR IZA UPRAVNOGA ČLANA SINTAGME

4.1. Pa ipak, neki determinatori nose morfološka i semantička ograničenja koja im ne dopuštaju mijenjati poziciju. Dok se ona u našem jeziku odnose na nekongruentne attribute koji samo u stilski iznimno obilježenom poretku riječi mogu stajati ispred determinatora (*od kamena kula*), u turskom je to, među ostalima, i posvojni genitiv (*Ayşe'nin, bizim i sl.*), npr.:

- (1) * *ipek, Ayşe'nin, mavi, uzun başörtüsü*
- (2) * *ipek, mavi, Ayşe'nin, uzun başörtüsü*
- (3) * *ipek, mavi, uzun, Ayşe'nin başörtüsü*
- (4) *ipek, mavi, uzun başörtüsü Ayşe'nin* "svileni, plavi, dugi, *Ajšina rubac*"

Primjeri (1), (2) i (3) nisu gramatični stoga što genitivni atribut po pravilu zapsjeda krajnju lijevu poziciju u linearnome poretku determinatora (par. 1.4.). Budući da je takav determinator imenica u genitivu, ispred nje ne može doći kvalifikativni pridjev jer bi se mogao shvatiti kao determinator nje same. Drugim riječima, u primjeru (3) moglo bi se pomisliti da atribut *uzun* (dug) poblizje određuje osobno ime iz kojega je izveden posvojni genitiv *Ayşe'nin* (Ajšin). Jedini način da se takav determinator *naglasiti* jest njegovu prebacivanje iza upravnoga člana sintagme. *Time je genitivni atribut posebno istaknut, jer je premetanje čla-*

nova prve genitivne veze (Ayşe'nin başörtüsü → başörtüsü Ayşe'nin), koje uvjetno slični našem primjeru “*seoskih kuća krovovi*” (neutralno: krovovi *seoskih kuća*), komunikativno i stilski jako naglašeno.

- 4.2. I prošireni determinatori s (pro)participima, čiji su semantički ekvivalenti hrvatske zavisnosložene rečenice, mogu se naglasiti *parcelacijom ili “osamostaljenjem”* (vid. par. 3.6.). U navedenim primjerima parcelacija je postignuta prebacivanjem participa iza upravnoga člana sintagme, tj. u poziciju koja je s obzirom na obavijesno ustrojstvo sintagme jako obilježena:

Bir de yerli bir dizi var, *belleğimizde kalan*.⁵ “Usto ima i jedna domaća serija koju pamtimo.”

Fanteziler elektrik düğmesi gibi kontrol edilecek birşey değildir; *istediğimiz zaman açıp kapatabileceğimiz*. “Fantazije nisu poput električnoga prekidača koji po želji možemo uključiti i isključiti.”

LITERATURA

- Čaušević, E. (1994), *Struktura turske rečenice*. Suvremena lingvistika (Zagreb), broj 37, 5-34
- Erguvanlı, E. E. (1984), *The Function of Word Order in Turkish Grammar*. Berkeley – Los Angeles – London
- Gadžieva, N. Z. – Serebrennikov, B. A. (1986), *Sravnitel'no-istoričeskaja grammatika tjurkskih jazykov – Sintaksis*. Moskva
- Gadžieva, N. Z. (1973), *Osnovnye puti razvitia sintaksičeskoj stuktury tjurkskih jazykov*. Moskva
- Klajn, I. (1985), *O funkciji i prirodi zamenica*, Beograd
- Kordić, S. (1992), *Determinator – vrsta riječi ili funkcionalni razred?*. Suvremena lingvistika (Zagreb), broj 33, 27-32
- Mundy, C. S. (1955), *Turkish Syntax as a System of Qualification*. Bulletin of the School of Oriental and African Studies (London), Vol. XVII, str. 2-42.
- Silić, J. (1984), *Od rečenice do teksta*, Zagreb

⁵ Namjesto: Bir de *belleğimizde kalan* yerli bir dizi var.

DETERMINATORI U USTROJU
TURSKE ATRIBUTNE SINTAGME
(Kontrastivni osvrt)

Sažetak

U radu se govori o sintaktičkom ustroju turske sintagme i linearnoj poziciji determinatora u odnosu na njezin upravni član. U neutralnome redu riječi determinatori se nižu prema semskome opsegu: prvu poziciju zauzima determinator s najvećim semskim opsegom, a zadnju onaj s najmanjim, npr. bu büyük, çirkin, beton apartmanlar = te velike, ružne, betonske zgrade. Zadnji determinator (beton) nalazi se neposredno ispred upravnoga člana sintagme (apartmanlar) i značenjski je istaknut budući da je u poziciji *obavijesnoga predikata* ili *reme*. Drugi po stupnju naglašenosti jest prvi u nizu od više determinatora (bu) jer je u poziciji *obavijesnoga subjekta* ili *teme*. U kontekstualno uključenom redu riječi semski opseg ne utječe na linearni redosljed determinatora jer se odabirom pozicije (prve, druge, treće... itd.) postiže željeno značenje. Isti obavijesni ustroj ima i turska rečenica, u kojoj je *tema* uvijek u prednjem, a *rema* u zadnjem planu rečenice (pozicija ispred predikata). U radu se govori i o mogućnostima i ograničenjima aktualnoga raščlanjivanja turske atributne sintagme.

DETERMINERS IN THE TURKISH
ATTRIBUTIVE SYNTAGM STRUCTURE

Summary

This paper deals with the syntactic structure of the Turkish syntagm and the linear position of determiners in relation to its governing element. In a syntagm with neutral (syntactically unmarked) word order, the determiners are sequenced according to the semantic scope: the first position is taken by a determiner with the highest level of semantic predication, while the last position is taken by a determiner with the one of lowest – e.g. bu büyük, çirkin, beton apartmanlar = those large, ugly, concrete buildings]. The last determiner (beton) is positioned immediately in front of the governing element of the syntagm (apartmanlar) and it is semantically emphasized, because it is in the position of the *informative predicate* or *rheme*. The second most focused element is the first in the line of several determiners (bu), because it is in

the position of the *informative subject* or *topic*. In a syntagm with syntactically marked word order, the semic scope does not influence the linear order of the determiners because, through the choice of the position (first, second, third, etc.), the desired meaning is achieved. The Turkish sentence has the same informative structure, where the *topic* is always in the foreground, while the *rheme* is in the background of the sentence (the position before the predicate). The paper also addresses the possibilities and limitations of the current functional sentence perspective.